

DAMLA DAMLA GÜNLER III (1984-1989) (2004) ADALET AĞAOĞLU (1929 – 2020)

Hakkında

“Yazarın “*Damla Damla Günler*” isimli günlük serisi 2004 yılında Everest Yay. ve Alkım Yay. tarafından yayınlanmış ve yazarın edebi kişiliğinin çok yönlülüğünü bir kez daha gözler önüne sermiştir” (Yolcu 2017, 18). “Ağaoğlu'nun okuduğu kitaplar, izlediği filmler, tiyatrolar, sevdiği yazarlar, yönetmenler ve ressamlar, gittiği ülkeler, kaybettiği dostlar, girdiği/gördüğü davalar, yani kısaca *Hayır...*'in yazıldığı dar zamanlar” (Ağaoğlu 2015, Arka Kapak). “*Damla Damla Günler*'i okurken yalnızca Adalet Ağaoğlu'nun kişisel tarihine tanık olmuyorsunuz. O kişisel tarih, ülkenin tarihiyle paralel ilerliyor. Hayatını toplumsal meselelerle özdeşleştirmesi, kimi zaman bu meseleleri bireysel mutlulukların önüne geçecek kadar birincil kılması, günlüklerin ruhunu oluşturuyor. Eşiyle ilişkisinden söz ederken, iki satır sonra ülkenin bir sorununun kafasını nasıl da kurcaladığını anlatan satırlarla karşılaşılıyorsunuz. Adalet Ağaoğlu'nun kendi içine dönerek yazan romancılardan değil de, daha çok dışa dönük yazar sınıfından olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz o yüzden. Hatta ilk romanı *Ölmeye Yatmak* için kurduğu şu cümledeki gibi ifade etmeli: “İçten dışa, dıştan içe; dünden şimdiye, şimdiden yarına paslaşmaların yankısı bir ses alaşımı” onun yazarlığı..” (Zileli 2020, 6-8).

Konu

Damla Damla Günler III adlı güncede yazar; 1983-1989 yılları arasında neler yaşadığını, yaşadığı olaylar karşısında neler düşünüp neler hissetmiş olduğunu, bu dönemler arasında ülkede siyasi, iktisadi, toplumsal ve sanatsal alanlarda neler yaşandığını ve yaşanan olaylar karşısında neler düşünmüş ve neler yapmış olduğunu kendi cümleleriyle mümkün olduğunca gerçeğe bağlı kalarak kaleme almıştır. Yazarın kaleme almış olduğu bu günce sayesinde Türk ve dünya edebiyatına katmış olduğu yazınsal ürünlerin ortaya çıkış süreçleri ve nedenleri hakkında daha sağlıklı, tutarlı ve bütüncül bilgiler edinmekteyiz. Kendi şahsi hayatında yaşadığı olayları merkeze alan yazar aynı zamanda siyasi, ekonomik, toplumsal ve sanatsal alanlarda da neler yaşanmış olduğuna kendi öznel düşünceleriyle değinir. Aydın bilinci ve sorumluluğuyla hareket etmeye gayret göstermiş olan yazar bu günce aracılığıyla hem kendisiyle hem de toplumla hesaplaşır. Askeri ve sivil darbeler, sağ-sol çatışması, evliliği, aile yaşantısı, ölüm, sanat çevreleri ve sanat hayatı, 12 Mart Darbesi'nin etkileri, Güner ve annesinin ölümünün ardından yaşadığı bunalım, geçmiş olduğu ülkeler ve izlenimleri, sokak çatışmaları, suikastlar, kumpaslar, devlet terörü, sınıf çatışması, şehirleşme, köyden kente göç, arkadaşlık ilişkileri ve 12 Eylül Askeri Darbesi gibi konular eserde uzunca işlenmektedir.

Kişiler

<i>Yazar</i>	Benöyküsel ve elöyküsel anlatıcı Adalet Ağaoğlu'dur.
<i>Güner Sümer</i>	Adalet Ağaoğlu'nun küçük kardeşidir. Oyuncu ve yazardır.
<i>Baba</i>	Hafız Mustafa Sümer'dir. Yazarın babasıdır.
<i>Anne</i>	Yazarın annesi İsmet Sümer'dir. Boşnak asıllı varlıklı bir ailedendir.
<i>Halim Ağaoğlu</i>	Yazarın özel bir firmada mühendis olan eşidir.
<i>Sermet Çağan</i>	Tiyatro yönetmeni, oyun yazarı, gazeteci ve oyuncudur.
<i>Ayhan Sümer</i>	Yazarın ağabeyidir. Ankara'nın önemli iş insanlarından biridir.
<i>Sevgi Soysal</i>	Yazardır. Yazarın en yakın dostlarından biridir.
<i>Hubert Dumas</i>	Yazarın radyoculuk yapan Fransız arkadaşısıdır.
<i>Maddy Dumas</i>	Hubert'in eşidir. Eşi intihar ettikten sonra akli dengesini yitirir.
<i>Emil Galip Sandalcı</i>	Gazeteci, yazar ve insan hakları eylemcisidir.
<i>Asaf Çiçiltepe</i>	Ankara Sanat Tiyatrosu'nun kurucusudur. Tiyatro sanatçısı ve şairdir.
<i>Françoise</i>	Hubert'in ORTF'den meslektaşısıdır.
<i>Jean Gauthier</i>	Françoise'in eşidir. Bankacılıktan emekli bir ressamdır.
<i>Micheline</i>	Hubert'in ORTF'den meslektaşısıdır.
<i>Memet Baydur</i>	Oyun yazarıdır. Londra'da sosyoloji eğitimi almıştır.

<i>Sina Baydur</i>	Memet Baydur'un eşidir. Diplomattır.
<i>Ferit Edgü</i>	şair, romancı, öykücü ve deneme yazarıdır.
<i>Fethi Naci</i>	Yazar ve eleştirmendir.
<i>Sinan Sümer</i>	Güner Sümer'in oğludur. Yazarın yeğenidir.
<i>Selim İleri</i>	Yazar, eleştirmen ve senaristtir.
<i>Erol Erduran</i>	Yayıncı ve eğitimcidir.
<i>Doğan Hızlan</i>	Yazardır.
<i>Ahmet Doğan</i>	Ararat Verlag'ın sahibidir. <i>Fikrimin İnce Gülü</i> 'nü Almancaya çevirtir.
<i>Ahmet Cemal</i>	Yazar ve mütercimdir.
<i>Ataol Behramoğlu</i>	Yazar, şair ve çevirmendir.
<i>Abidin Dino</i>	Ressamdır.
<i>Nedim Gürsel</i>	Yazardır.
<i>Nihat Behram</i>	şair, yazar ve gazetecidir.
<i>Müjen Ağaoğlu</i>	Halim'in yeğenidir ve Gönül'ün kızıdır.
<i>Gönül</i>	Halim'in kız kardeşidir.
<i>Müjgan Ağaoğlu</i>	Halim'in annesidir.
<i>Latife Tekin</i>	Yazardır.
<i>Prof. Bernt Brendemoen</i>	Norveçli Türkologdur.
<i>İlhan Başgöz</i>	Türk Halkbilimcisidir.
<i>Ellen W. Ervin</i>	Ph. D. Öğrencisidir.

Detaylı Olay Örgüsü

Yeniköy'e Taşınılması ve Barış Davası 9 Kasım 1983 tarihinde Yeniköy'deki evde tadilatlar devam etmektedir. Evin tadilatını henüz bitirememiş olan ustalara karşı yazar oldukça öfkelenir. Yapsatçı müteahhit tarafından dolandırılmışlardır. Evin birçok eksiği vardır ve yazar ustaların isteklerini temin etmeye çalışır. Taşındıkları evle ilgili birçok sorun yaşadıkları bir dönemde *Güner Sümer Toplu Eserler I* adlı derleme çalışmasının yayımlandığını öğrenmesi ona bütün sorunlarını unutturur. Aynı dönemde siyasi alanda iktidarını ilan etmiş olan ANAP'ın lideri Turgut Özal'ın kendini her yerde hissettirdiği görülür. Darbeci komutanların topluma bir hediyesi niteliğinde olan ANAP serbest piyasa ekonomisi alanında önemli atılımlarda bulunur. 12 Eylül döneminde açılmış olan davalar hala devam etmektedir. Baştabya'da II. No.'lu Askeri Mahkeme'de "Barış Davası"nın karar duruşmasına katılmak amacıyla Ankara'ya gider. Davayı yakından takip eden ve yargılananları birer birer tanıtan yazar gece vakitlerinde eve öfkeli bir halde döner. Tutuklu yargılamanın devam etmesine karar verilmiştir. Barış istedikleri için devlet tarafından terörist ilan edilmiş olan aydınların yargılamaları devam edecektir.

Büyükdere'ye Taşınılması 21 Kasım günü Büyükdere'ye taşınılır. Eski bir mahalleye benzeyen yerleşim yerinde hava kirlidir ve ortam oldukça gürültüldür. Fakat yazar camdan İstanbul Boğazı'nı açık bir şekilde görebilmektedir. Aachen'dan Nurhan Karacak yazara telefon eder ve *Sen Ey Kutsal Işık* adlı öyküsünün Almanca çevirisinin yayımlandığını haber verir. Berlin'de yaşayan Kudret, bestelediği *Ağrı Dağı Efsanesi*'ni okuması için yazara Zeliha Berksoy'la görüşmesini rica eder. Taşınılan yeni evdeki gürültü ve hava kirliliği yazarı oldukça rahatsız eder. Mahallede yükselen arabeskvari sesler onun canının sıkılmasına yeter.

Üç Beş Kişi'nin Yarattığı Heyecan Birkaç gün önce yazar Ahmet Cemal ve Selim İleri'yle birlikte Ahmet Oktay'a konuk olmuştur. Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* adlı romanını okumuş olan yazar onu takdir eder ve onun yenilikçi bir yazar olduğunu ifade eder. Ardından yazar, *Üç Beş Kişi* adını verdiği yakında yayımlanması beklenen romanını düşünür. Basılmadan önce eser üzerinde bazı değişiklikler yapmaya niyetlenir. 28 Kasım'da TÜYAP II. İstanbul Kitap Fuarı'na katılır. 1 Aralık'ta Remzi Kitabevi yazar için imza günü düzenler. Yazar yakında yayımlanması beklenen yeni eserini okurlarının nasıl karşılayacaklarını merak eder. Aynı zamanda imza günleri sayesinde okurlarıyla yüzleşebildiğini ve onları yakından görebildiğini düşünür. Orhan Pamuk'un *Sessiz Ev* ve Vedat Türkalî'nin *Mavi Karanlık* romanlarını okur. Yazar Orhan Pamuk'un kendisinden etkilenmiş olabileceğini düşünür ve romana kattığı yeniliklerden ve cesaretinden dolayı onu takdir eder. Fakat Vedat Türkalî'nin *Mavi Karanlık* romanını oldukça sıkıcı ve başarısız bulur.

Bazı Yeni Girişimler Davet edilmesi üzerine yazar, Ahmet Cemal'in yönettiği Yazko Çeviri'ye, geçmişte yaşanmış bütün olumsuz olaylara rağmen, katılmayı düşünür. Attila İlhan tarafından kendisinden Sanat Olayı dergisi için Sevgi Soysal'la ilgili bir yazı yazması istenir. Fakat yazar eski dostlarıyla ilgili bir şeyler yazmak konusunda oldukça zorlanır. Yazar, yeni bir roman projesi olan *Göç*

Temizliği üzerine düşünmeye başlar. Bu eseri anı-roman türünde kaleme almayı düşünür. İlerleyen günlerde *Güner Sümer Toplu Eserler*'in II. cildi yayımlanır. 12 Aralık'ta yazar, bir süredir hasta olan fakat son günlerde kendini daha iyi hissetmeye başlamış olan Aziz Nesin'i Çapa'da ziyaret eder. Aldığı son haberlere göre yazarın *Üç Beş Kişi* adlı romanının dizim ve kapak çalışmalarında bazı sorunlar yaşanmıştır. Yeni yapılan zamlarla birlikte kağıt fiyatlarının da artmasını bekleyen SEKA yayınevlerine kağıt satmayı bir süreliğine durdurmuştur.

1984/Ocak: Geçen yılın son aylarından beri yazarın içinden hiçbir şey yazmak gelmez. Bundan dolayı yazar Alwin Tofler'in *Üçüncü Dalga* adlı eserini okumaya odaklanır. Eserle birlikte toplumların gelişim süreçleri üzerine düşünmeye başlar. Yıldız Kenter'in oyunculuğa başlamasının 35. yılı kutlanmaktadır. Aynı zamanda yazarın babasını kaybetmesinin ardından yedi yıl geçmiştir. Bu dönemlerde yazar Milliyet Sanat için daha fazla yazı yazmamaya karar verir ve kuruma giderek bu konu üzerine ilgili kişilerle görüşür.

Göç Temizliği Üzerinde Çalışmaya Başlaması ve Latife Tekin'i Takip Etmesi 7 Ocak'ta *Üç Beş Kişi* adlı romanının dizilmeye başladığını öğrenir ve ilk provalar yazara ulaşır. 12 Eylül tutuklularından olan Yalçın Küçük serbest bırakılır. Galatasaray'ın Ortaköy'deki ortaokulunda okuyan Sinan halasını ziyarete gelir ve birkaç gün onun yanında kalır. Halim işinden dolayı Cezayir'e gider. Onun iş gezisine çıkmasını fırsata çevirmek isteyen yazar *Göç Temizliği* adlı yeni romanını yazmaya başlamaya niyetlenir. Latife Tekin'in yazarlık alanında elde ettiği başarıyı yakından takip eder. Fakat geçmişte birçok haksız ithamla mücadele etmiş olan yazar onun da aynı suçlamalarla baş etmesi gerekeceğini öngörür. Çok geçmeden Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm*'ü yazarken Marquez'den etkilendiği ve onu taklit ettiği öne sürülür.

Üç Beş Kişi ve Göç Temizliği 18 Ocak'ta yazar Nairobi'deki Goethe Enstitüsü'nde çalışan Memet Baydur'dan bir mektup alır. Onun mektubundan hareketle mevcut düzene ve topluma olan yabancılaşmışlığını eleştirir. Yayınevinin isteği üzerine yazar *Üç Beş Kişi*'nin kapak tasarımıyla bizzat kendisi ilgilenir. Erol Erduran'ın kitapta yapmış olduğu küçük değişiklikleri reddedememiş olmasına şaşırır. 26 Ocak'ta müdavimi olduğu Ortaköy'deki kafede tasarı halinde olan *Göç Temizliği* üzerine çalışır. Yanında Suzanne Brögger'in *Beni Aşkından Korum* adlı eseri de vardır. Kafedeki işini bitirip eve dönen yazar Halim'in geziden dönmüş olduğunu görür.

Sanat Alanındaki Bazı Gelişmeler Şubat ayında Ayhan'ın doğum günü vesilesiyle bir araya gelinir ve iki kardeş yakınlarını kaybetmiş olmanın verdiği üzüntüden dolayı uzun süredir görüşmekten kaçınmış olduklarını fark ederler. Ortaköy'de okuyan Sinan bir süre halasında kalır ve ikili E.T.'yi izler. İkili birlikte oldukça hoş vakit geçirir. Doğan Hızlan'ın isteği üzerine Gösteri dergisine *Limon* oyunu ile ilgili yazı yazar. Aynı günlerde Selim İleri'nin *Yalancı Şafak* adlı romanı yayımlanır. Perşembe akşamı yazar Dostlar Tiyatrosu'nda Genco Erkal'ın *Galileo Galilei* adlı oyununu izler. Oyun genel anlamda kahramana ihtiyaç duyan toplumların acınacak durumda oldukları iletisini vermektedir. Angelo ile Galilei arasındaki diyalog üzerine vurgu yapılır. 27 Şubat'ta Halim'in Ankara'ya annesini görmeye gittiği günlerde *Üç Beş Kişi* yayımlanır. Halim'in olmadığı günleri çoğunlukla evde geçiren yazar İstanbul'un her geçen gün nasıl kasabalaştığını düşünmeye başlar. Yeni anlatım teknikleri bulma konusunda derin düşüncelere dalan yazar, *Üç Beş Kişi*'de olmamış bir olayı olmuş, olmuş bir olayıysa asla olmamış halleri içinde zamanlamaya çabalamıştır.

Mart 1984: Mart ayında yazarın Dostoyevski'yi Ergin Altay'ın çevirisinden yeniden okumaya başladığı görülür. Ergin Altay'ın çevirisinin özgün metne oldukça yakın olduğunu öğrenir ve onun çevirisini rahatlıkla okuyabildiğini fark eder. Berna Moran'ın *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* adlı çalışmasını okur. Eleştirmenin bu çalışmada Türk edebiyatındaki Doğu-Batı çatışmasına değindiğini ve Türk yazarları ironik bir dille eleştirdiğini fark eder. Bu çalışmada edebiyatımızın temel sorunsalı dönemsellikleriyle ele alınır. Yazarla Selim İleri, *Üç Beş Kişi* ve *Yalancı Şafak*'la ilgili birbirlerine soru sorarlar. İstanbul'daki işinden çok sıkılmış olan ve baskı altında olduğunu hisseden Halim, bir an önce emekli olmayı hayal etmektedir. Attila İlhan'ın *Hacı Hanım Vay*'ı yayımlanır ve yazarın eşi Halim onu hemen alıp okumaya başlar. Aynı günlerde yazar *Göç Temizliği* adlı eseri üzerine düşünmeye ve plan yapmaya başlar. 26 Mart gecesi Haldun Taner'in 69. yaşını kutlarlar. 31 Mart'ta Füsün Akatlı ve Ahmet Oktay *Üç Beş Kişi* adlı romanından dolayı yazarı kutlarlar. Fakat bazı dergilerde eleştirmenlik yapan kişiler Ferit Sakarya'yı Mümtaz Zeytinolu'na benzetirler. Yazarın eserde iktidar taraftarlığı yaptığı öne sürülür. Osman Şahin Yalova Cezaevi'nden çıkar ve Oktay Akbal, hapishanede yaşadıklarını abartılı bir üslupla anlattığı için eleştirilir. Zira bazı okurlar ve aydınlar birçok cezaevinde masum insanların çok daha kötü bir muamelelere maruz kaldıklarını söylerler.

Remzi Kitabevi'nde Yaşanan Bazı Sorunlar ve Latife Tekin'le İlk Karşılaşma

10 Nisan'da

Cağaloğlu'ndaki Remzi Kitabevi'ne giden yazar, Erol Erduran'la *Üç Beş Kişi* adlı romanı üzerine görüşür. 12 Eylül ve TÖS'ün kapanmasıyla Fakir Baykurt'un sessizliğe terk edilmesine içerler. Birçok yazar Remzi Kitabevi'ni terk etmiş ve eserleri yayımlanmaya devam eden yalnızca kendisi kalmıştır. Yakın zamanda yazar da eserlerini yayımlatamayacağını düşünmeye başlar. Remzi Bey'den Cassier'nin *Devlet Efsanesi*'ni alır insanın kendini örgütlemesi üzerine düşünmeye başlar. BİLSAK'ın açılış kokteyline katılan yazar, bir süredir takip ettiği Latife Tekin'i görür. Yazar onunla tanışmak ister fakat onun kendisinden kaçarmışçasına uzaklaştığını fark eder. Daha sonra yazarın karşısına çıkan Latife Tekin, özellikle kadın yazarlar tarafından çok eleştirildiğini ve dolayısıyla yazarın karşısına çıkmaya cesaret edemediğini söyler. Yazar, Fethi Naci gibi eleştirmenlerin onu daha çok hırpalayacaklarını düşünmektedir. 27 Nisan'da vefat etmiş olan küçük erkek kardeşinin yedinci ölüm yıl dönümüdür.

Sinema Alanındaki Gelişmeler ve Aydınlar Dilekçesi

3 Mayıs'ta Carlos Saura'nın

Merimée'nin *Carmen* adlı romanından esinlenerek çektiği filmi yorumlar. Burjuva hayatının sıradanlığı ironik bir üslupla eleştirilmektedir. Zaman zaman kaleme almış olduğu eserlerin filminin çekildiğini hayal eder. Özellikle *Yazsonu*'ndan güzel bir film çıkarılabileceğini düşünür. '84 Sinema Günleri'ne gösterilen yoğun ilgi yazarın dikkatini çekmiştir. Dönemin sinemacılığında yaşanan çeviri, ses ayarı bozukluğu, efekt ve müziklerin konuşmaları örtmesi gibi sorunların çözüme kavuşturulamadığını dile getirir. Ankara Radyoevi'ndeki Nurullah Taşkıran'ı rahmetle anar. 10 Mayıs 1984 tarihinde Çağdaş Eleştiri dergisinde Ahmet Oktay'ın *Üç Beş Kişi* üzerine yazdığı yazıda burjuvazi, Özal hükümeti ve Ferit Sakarya karakteri üzerinde durulmuştur. 11 Mayıs'ta Yaşar Kemal Légion d'Honneur Nişanı'na layık görülür. Ermeni terör örgütlerinin neredeyse her gün bir Türk bürokratını öldürdüğü bir dönemde Yaşar Kemal, bu ödülü kabul etmiş olduğu için çok eleştirilir. Zira dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand'ın, artık yeterince solcu olmadığına yönelik söylemler yayılmaya başlamıştır. Bundan dolayı Mitterand, ezildiğini düşündüğü Yaşar Kemal'in nişan almasına ön ayak olur ve Ermenilere sahip çıkılır. Mitterand'ın en büyük amaçlarından biri Ermeni diasporasının oylarını almaktır. Türk askeriyasını küçük düşürücü ifadelerde bulunulması suçlamasıyla *Fikrimin İnce Güllü* kitapçılardan toplatılır. Aydınlar Dilekçesi Aziz Nesin ve Tahsin Saraç tarafından tamamlanır ve dilekçe ilgililere sunulur. İmzacıların arkasında sol bir örgütün olduğunu düşünen askeri savcılık imzacıların ifadelerini almaya başlar. Bir yönetmen *Yazsonu*'nu beyazperdeye aktarmak ister. Yazar ile yönetmen çekilmesi planlanan film üzerine konuşurlar. Yazar *Göç Temizliği* adlı yeni çalışması üzerine odaklanmak istese de senaryo görevini üzerine alır.

Bazı Yazınsal ve Sanatsal Eserler Üzerine Düşünceleri

4 Haziran günü yazar, *Göç Temizliği*

adlı çalışması yerine senaryo üzerinde çalışmaya karar verir. Aynı günlerde Sinan halasına misafir olur. Akşam vakitlerinde yazar eşiyile birlikte Boğaziçi Üniversitesi'nin tiyatro topluluğu tarafından hazırlanan Max Frisch'in *Çin Seddi*'ni izler. Yeni Gündem'i okuyan yazar ANAP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Keçeciler'in verdiği röportajı okur. Genel Başkan Yardımcısı mevcut hükümetin Prens Sabahattin'i örnek aldığı söyler. Yazar, mevcut hükümetin ekonomi-politik anlayışını eleştirir. Aynı günlerde yazar Asaf Savaş Akatlı'nın *Alternatif* adlı kitabını okuduktan sonra onun bütün yazılarını takip etmeye başlar. Yazar, dönemin bazı köşe yazarlarını aydın sorumluluğundan kaçtıkları için eleştirir. Remzi Kitabevi'ni ziyaret eden yazar *Üç Beş Kişi* adlı eserinin ilk baskılarının bittiğini Erol Erduran'dan öğrenir. Daha sonra yazar evin tamiratı, çiçekleri ve kitaplıklarıyla ilgilenir. Eline aldığı bazı kitapları yorumlar bazı kitaplarıysa nasıl elde ettiğini hatırlar. Bir gece Genco Erkal ve yazılacak senaryonun yönetmeniyle oturup Galileo Galilei üzerine konuşurlar. *Chopin et George Sand A Majorque* adlı eser üzerine derin düşüncelere dalar. Sand'ın 17 yaşındaki oğlu Maurice'in annesiyle Mallorca'da kaldığı günleri ve Chopin'i düşünür. Ardından elindeki eserle Tanpınar'ın *Mahur Beste* adlı eseri arasında bazı bağlantılar olduğunu hisseder.

Senaryo Çalışmaları

Gorki'nin *Les Ennemis* adlı eserini okurken eserde yer alan fabrika işçileriyle kendi ülkesindeki işçileri karşılaştırır. Türkiye'deki işçiler sınıf bilincine ulaşamamış oldukları için mafyaların kullarına dönüşmüş ve lümpenleşmişlerdir. Türkiye'deki bazı işçiler Almanya ve Fransa gibi ülkelere göç etmişken bazıları da Adana, İzmir, Bursa ve İstanbul gibi sanayileşen kentlere yerleşmişlerdir. Son günlerde yayılan habere göre Aydınlar Dilekçesi beklenen etkiyi gösterememiş ve bir karşılık alınamamıştır. Yazar ülkedeki kültür çatışmasına değinir. Bir tarafta batılı ve akılcı değerleri benimseyen bir kesim gelişirken diğer yanda da geçmişin dogmalarıyla büyüyen bir nesil yetişmektedir. Hulki Aktunç'un *Kurtarılmış Haziran* adlı öyküsünü okur. Kenya ve Nairobi arasında mekik dokuyan Memet Baydur Ağaoğlu'na sürekli mektup ve kartpostal gönderir. Film için senaryo

yazmakta olduğunu öğrendiği yazara bazı örnekler gönderir. Memet Baydur yazara Mikhalkov tarzındaki bir yönetmenle çalışmasını önerir. 20 Temmuz'da *Üç Beş Kişi*'nin ikinci baskısı yapılır.

Ağustos: Halim'in hasta annesini ziyaret etmeye gittiği yağmurlu bir günde yazar, bir yandan onun için endişelenirken diğer yandan *Bir Düşün Gecesini*'nin devamı olacak eserde cenaze izleğini kullanmayı düşünür. Sinan'ın halasını ziyarete gelmesi üzerine birlikte yüzmeye giderler ve hoş vakit geçirirler. Sahildeki erkekler donla denize girip çimenliklerde mangal yapmaktadırlar. Çalan arabesk müzikse adeta Brechtvari bir tiyatroyu hatırlatmaktadır. Arif Keskiner *Fikrimin İnce Gülü* adlı eseri beyazperdeye uyarlamak konusunda yazarla görüşmek ister. Kendisine bir prodüktör de eşlik edecektir. Yürüyüş'te Aziz Nesin'in çok öfkelenmiş olduğu *Otobüs* filmi üzerine "Özgür Yapımın İyi Sonucu" başlığını taşıyan yazıyı yazar.

Eylül: Eylül ayında Erol Erduran yazara gazetede yayınlanan yazılarını kitaplaştırmayı düşünüp düşünmediğini sorar. Böylece yazar ilk deneme kitabına *Geçerken* adını verir. Cumhuriyet gazetesinin desteğiyle İzmir Fuarı'nda düzenlenecek olan imza gününe katılmaya karar verir. Hemen ardından Sanat Kooperatifi'nin konuğu olacaktır. Yolculuk sırasında Füzüzan'la karşılaşır ve onun insanlığın ilerleme yolunda yapmış olduklarını takdir eder. Dönemin sosyalist ve diğer sol görüşlerini savunan aydınlarının neler çektiklerine üstü kapalı bir şekilde değinir. Bodrum'da Zeki Müren'in konserine katılırlar. Balzac, Dostoyevski ve Tolstoy'un edebi kişiliklerini düşünen yazar, birey-toplum çatışması üzerine beyin fırtınası yapar. Gezi sırasında yazar dostlarıyla bir araya gelir ve onlarla hoş vakit geçirir. İlerleyen günlerde yeniden çalışmalarına odaklanan yazar, *Geçerken*'e yeni bölümler eklemeye karar verir ve bunlardan biri "Aşkım ve Başkaldırım Ankara" olur. Yakın zamanda çekimlerine başlanması planlanan filmin anlaşma şartları kararlaştırılır. Filmin çekim süresi ve verilecek olan mesajı yazar belirlemek ister. Zira filmin çekim süresinin uzaması durumunda telif hakları konusunda bazı sorunlar yaşayacağını düşünür. Aynı günlerde *Berci Kristin Çöp Masalları*'nı okuyan yazar eseri *Milano Mucizesi*'ne benzetir ve kitabı yayımlayan editöre adeta sitem eder.

Kasım: 7 Kasım, İlhan Erdost'un ölümünün 4. yıl dönümüdür. Kendisi Sol ve Onur Yayınları'nın kurucusudur. Onun ve kardeşinin gördüğü işkenceleri düşünerek onu anar. 16 Kasım'da *Hüzzam*'ın ilk gösterimi yapılır. *Yazsonu*'nun senaryosu üzerinde çalışmaya devam eder. Büyükdere'ye taşınmış olan yazar, yaşayacağı yeni semti mümkün olduğunca öğrenmeye ve tanımaya çalışır. Semtte bulunan kiliseleri gezer, kırtasiyenin sahibiyle iyi anlaşır ve onunla dertleşir. Taşınmasının ve 12 Mart'ın ardından ilk defa Fakir Baykurt'la buluşacaktır. Sarıyer'le Büyükdere'yi kıyaslayan yazar, Sarıyer'in her geçen gün kutuplaştığını ve halk arasındaki sınıfsal uçurumun derinleştiğini ifade eder. Büyükdere'ye hala mevcut konumunu ve dengesini korumaktadır. Yazar, yıllar sonra Halim'le olan evliliğini düşünür ve ilişkilerinin monotonlaştığını kabul eder.

Aralık: Bir süredir kendini kötü hisseden Halim'in kız kardeşi Gönül üzerinde yapılan tetkikler sonucunda kanser olduğu anlaşılır. Küçük yaşlarda babasını kaybetmiş ve annesinin de kanser olduğu anlaşılmış olan Müjen'in talihsizliğine üzüldür. 5 Aralık'ta Aziz Nesin'in 70. yaş günü kutlanır. Daha sonraki günlerde Balkan Naci'yle Costa Gavras'ın *Missing*'ini izlemeye giderler. Daha sonraki günlerde Ankara Kız Lisesi'ndeki bir öğretmenle buluşan yazar, onun eşi olan Oktay Rifat'a şairliğine olan aşkını itiraf eder. 15 Aralık'ta çift evliliklerinin 30. yılını kutlar.

85/Ocak: Yılbaşı gecesi Selim İleri ve Ahmet Cemal yazarın konuğu olurlar. Ahmet Cemal Cumhuriyet gazetesinde *Üç Beş Kişi* adlı romanla ilgili "Tutuk İnsanlar-Kekeme İlişkiler" adlı bir yazı yayımlamış fakat başlık "Üç Beş Yıkım-Üç Beş Kişi" olarak değiştirilmiştir. Yazar Cumhuriyet gazetesinin yazının başlığını neden değiştirmiş olduğunu anlamaya çalışır. Daha sonra gazete yönetiminin cuntacılar ve mevcut iktidardan çekindiğine kanaat getirir. 25 Ocak günü eve video kurulur. Televizyonda Etiyopya'daki açlıktan bahsedilmektedir. Yazar, üretim ve ulaşım araçlarının böylesine geliştiği bir çağda insanların hala açlık sorunu yaşamalarını eleştirir. Şubat ayının ilk günlerinde Michele Barrett'in *Women's Oppression Today: Problems In Marxist Feminist Analysis*'ini okur. Eserde kadınlar üzerindeki baskının sınıfsal kaynaklarına değinilir.

Uludağ Kirazlı Yaylası Tatili 8-10 Mart arası; Halim, Balkan Naci, Sezen, Samim Kocagöz'ün oğlu Fadil ve onun arkadaşı Sezer'le Uludağ Kirazlı Yaylası'na giderler. 27 Mart'ta Dünya Tiyatro Günü kutlamalarına katılır. Fakat aynı günlerde Aydın Dilekçesi'ni imzalayanlar Evren Paşa tarafından vatan hainliğiyle suçlanarak mahkemeye verilirler. 31 Mart'ta Beril Eyüboğlu'nun J. M. Coetzee'den çevirdiği *Barbarları Beklerken* adlı eseri kendisinden alır. Eserde yargıç rolünü oynayan karakterin anlattığı bir öyküyü, özellikle darbe dönemlerinde Kürtlere yapılan askeri veya sivil baskılara benzetir. Aydınlar

Dilekçesi'nin imzacılarından biri olan yazarın yargılama süreci başlar. Bunun üzerine daha önce devlet ve derin devlet tarafından yapılan haksızlıkları düşünür.

Utrecht'teki Türk Etkinliğine Katılması 17 Nisan'da Hollanda'ya göçüp Utrecht'e yerleşmiş olan Türklerin kurduğu Kültür Evi'nden davet alır. Hollanda'ya işçi olarak gitmiş Türkler Utrecht'te bir kültür evi kurmuş ve İlke adında bir dergi çıkartmaktadırlar. Kültür evine Rasa denilmektedir. 29 Nisan'da Mimar Sinan Tiyatro Bölümü'nün Müşfik Kenter yönetmenliğinde sahneye koyduğu Güner Sümer'in *Bozuk Düzeni*'ni izlerler. 10 Mayıs günü yazar Utrecht'e varır ve Hotel Ouwi'ye yerleşir. 11 Mayıs günü öğle vakitlerine doğru Özden ve İnanç'la birlikte İlke dergisine gider ve orada İsveç'te yaşayan bir şair olan Özkan Mert'le karşılaşır. Onunla arasında kimin daha çok dünya vatandaşı olduğuyla ilgili tatlı bir atışma olur. Kültür evini dolduran göçmenlere Türk kültüründen ve sanatından çeşitli eserler sunulur. Yazar konuklara *Akşamüstü* adlı öyküsünü okur ve onu dinleyen herkes gözyaşlarına boğulur. Aynı günlerde papa kenti ziyaret eder ve dünyanın dört bir yanından gelen gençler papayı protesto ederler. Almanya'da yaşayan Fakir Baykurt ve Adnan Binyazar bazı imkansızlıklardan dolayı etkinliğe katılamazlar.

Londra Gezisi 14 Mayıs'ta Londra'ya varan yazar Hotel Crescent'e yerleşir. Ruth ve Yakup çiftiyle uzun yıllardır tanışık olan yazar onlarla buluşmak ister. Fakat yazar yalnızca Ruth'u bulur. Yakup Ankara'ya gitmiş ve yolculuk sırasında Halim'le karşılaşmıştır. Annesi ve kız kardeşinin kötüleşmesi üzerine Halim Ankara'ya onları kontrol etmeye gitmiştir. İngiltere Ankara Büyükelçiliği'nde çalışmış olan Ruth, kültür çatışması ve aile baskısına rağmen Yakup'la evlenmiş ve bir çocukları olmuştur. Ardından Londra'ya geçen yazar Egerton Gardens, Hyde Park Corner ve Green Park gibi yerleri gezer. Geçmişteki İngiliz soylularının yaşam tarzlarını ve kültürel eğilimlerini düşünür. Pahalı bir otelde konaklamaya niyetlense de kurdaki yükseliş bu isteğine engel olur. Daha sonra yazar National Galery ve Victoria & Albert Museum'u gezer. V. Woolf'un *The Waves* adlı eserini alır. Thomas gezisini Her Majesty's Theater'la tamamlar. Ruth'la birlikte sinemada *Amadeus*'u izler. Akşam vakitlerine doğru tek başına Royal Haymarket Tiyatrosu'nda Harold Pinter'in *Old Times*'ini izler. British Museum'u da ziyaret eden yazar; gravürleri, suluboya tabloları ve çeşitli sanat eserlerini görür. Turner tablolarına özel bir ilgi gösterir. Müzedeki mumyalar, porselenler, tabutlar da ilgisini çeker.

Paris Gezisi 21 Mayıs'ta Paris'e gelen yazar Montparnasse'ta kalmak yerine Hubert'in meslektaşı olan Françoise'in evinde kalır. Françoise'in eşi bankacılıktan emekli olmuş ve ressamlığa yönelmiş olan Jean Gauthier'dir. Atal Behramoğlu ve Abidin Dino'yla Café de Cluny ve daha sonra da Palette'de buluşmak için sözleşirler. Daha sonra Nedim Gürsel de onların arasına dahil olur. Nedim Gürsel buluşmaya Messidor yayınevinden Fransızca olarak yayımlanan *Les Lapins du Commandant* adlı eseriyle gelir. Atal'ın kardeşi Nihat Nedim'in siyasi mülteci gibi davranmasına fazlasıyla sinirlenir. Zira Nihat Nedim'in hiçbir aydının yanında olmamasından ve hiçbir sorumluluk almamasından şikayet eder. Nedim Gürsel'in bazı eserleri müstehcenlikten dolayı toplatılmışken Ağaoğlu ve diğerlerinin eserleri 159. Maddeden toplatılmışlardır. Daha sonra yazar Jean Gauthier'yle birlikte Barbizon gezisine çıkar. Fransa'nın güneyindeki kırsal bölgeler yazarı görsel olarak mest eder. Daha sonra yazar G. Sand ile Chopin'in kaldığı evi ziyaret eder. Bir süredir baş ağrısı çeken yazar Françoise'in doktor olan erkek kardeşine muayene için gider. Françoise'in erkek kardeşi Türk olmasından dolayı yazara aşağılayıcı gözlerle bakar. Doktor yazara üç aylık bir ilaç tedavisi önerir. Maddi olarak sıkıntıya giren yazar *Fikrimin İnce Gülü*'nün Almanca baskısından ve senaryodan aldığı telif ücretini Fransa'daki bir metro durağında çaldırır. 24 Mayıs günü yazar, Abidin Dino'yu evinde ziyaret eder.

Göç Temizliği'nin Tamamlanması 3 Haziran'dan birkaç gün önce yazar İstanbul'a varmıştır ve eşini çok özlediğini fark etmiştir. Sinan da onu karşılamaya gelenler arasındadır. Evine döner dönmez yazar *Göç Temizliği* adını verdiği anı-romanına odaklanır ve zamanının çoğunu roman üzerinde çalışarak geçirir. Bilge Karasu'nun Gece'siyle Cortazar'ın *Mırıldandığım Öyküler*'ini alıp okur. Köyden kente göç eden sonradan görmüşleri, arabesk kültürünü ve kente yerleşmiş olmasına rağmen bilinçsel olarak köylü kalmış olan insanları eleştirir. Mahalledeki çocuk gürültüleri onun çalışmalarını sürdürmesini oldukça zorlaştırmaktadır. 15 Temmuz'da Cumhuriyet gazetesinin kültür-sanat editörü Aydın Emeç yazarı arar ve onun anılarından bazılarını gazetede tefrika etmek istediklerini söyler. Bir kadın yazarın anıları ilk defa gazetede tefrika edilecektir. Yazar, geçmişte kendine bazı haksızlıklarda bulunmuş olan Aydın Emeç'in teklifini kabul eder ve uygun bulduğu anılarını gazeteye göndereceğini söyler. 27 Temmuz'da *Göç Temizliği*'ni Remzi Kitabevi'ne teslim ettiğini kaydeder. Peter Hadke'nin *Mutsuzluğa Doyum* adlı kitabını okur.

Ölümler ve Müjen'in Annesiz Kalışı Ayın son günlerine doğru Sermet Çağan hayatını kaybeder ve Turgut Uyar'ın siroza yakalandığı öğrenilir. Ağustos ayının ilk haftası Gönül hayata gözlerini yumar ve bunun üzerine Müjen dayısının yanına taşınır. Bir süre sonra Turgut Uyar da yaşamını yitirir. Daha önce evinde hiç çocuk bakmamış olan yazar Müjen'in kalıp kalmaması konusunda çeşitli tereddütler yaşar. Müjen'e yardım etmek istemektedir fakat onun ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamayacağından şüphe eder. Zira Müjen dayısına karşı oldukça sıcakkanlı davranışa da yazara karşı oldukça temkinlidir. Adalet'in çalışmalarının aksayacağını ve yaşama olan zayıf bağlarının da kopacağını düşünen Halim Müjen'i Ankara'ya götürmeye karar verir. Yazar, Sinan ve bazı dostlarıyla İncekum'daki eve gider ve burada Marquez'in *La Mala Hora* adlı romanını okur. 12 Eylül'de tutmuş olduğu notlarda TBMM'nin askeriyenin baskısı altında olduğunu ve ANAP'ın Evren Paşa'nın emri altında olduğunu kaydetmiştir. Suzanne Brögger'in *Bizi Aşktan Koru* adlı eserinde kadın özgürlüğünün yalnızca cinsellik üzerinden vurgulanmasını eleştirir. Fakat yazara göre çağdaş eğilimin insanlığı cinsellikten başka hiçbir özelliği olmayan yaratıklar haline getirdiğini vurgular.

Halim'in Annesinin Vefat Etmesi ve Yazarın Eserleri Üzerine Bilimsel Bir Araştırma Yapılması Eylül ayının ortalarında Ruhi Su vefat eder ve onun cenazesine katılamamış olan yazar büyük bir üzüntü duyar. 4 Ekim günü *Göç Temizliği* yayımlanır. 24 Ekim'de Halim'in annesinin vefat ettiği öğrenilir. Merhumun cenaze namazı Hacıbayram'da kılınır ve cenazesi Karşıyaka'daki aile mezarlığına gömülür. Halim'in, son nefesinde annesinin yanında olmayı başarabilmiş olmasına şükredilir. Zira Malatya'da çalışan Halim annesinin fenalaştığını zar zor öğrenmiştir. Columbia Üniversitesi'nde Ph.D. öğrencisi olan Ellen W. Ervin Adalet Ağaoğlu'nun romanları üzerine tez hazırlamaktadır. Araştırmacı yazarı ziyaret eder ve onunla röportaj yapıp ondan çalışmasına katkıda bulunmasını rica eder. Tezin başlığı: *Narrative Complexity and Feminist Social Consciousness in Modern Turkey*'dir. Her ne kadar yazar kendisinden bir Feminist olarak bahsedilmesini istemese de araştırmacı Feminizm üzerine yapılan araştırmaların oldukça revaçta olduğunu ve tezinin başlığını değiştiremeyeceğini söyler. Yazar da popülist tartışmaların malzemesi olmamak için kendisinden Feminist olarak bahsedilmesini istememiştir. Fakat araştırmacının isteğini kabul eder ve çalışmasında ona yardımcı olur.

Aralık: 16 Aralık'ta düzenlenecek olan, Behçet Necatigil anısına, B. Necatigil Şiir Ödülü'nü kimin alacağına karar vermiştir. Halim'in Ankara'da olduğu günlerde *Malina*'yı okumuştur. Eserin yazarının Faşizmle ilgili görüşlerine aynen katıldığını ifade eder. *Hayır...* adlı romanı yazmaya karar veren yazar, sloganları sevmediği için ünlem işareti yerine üç nokta işaretini kullanır. 31 Aralık'ta Devekuşu Kabare'deki bir açığoturma Aziz Nesin ve Dr. Gencay Gürsoy'la birlikte katılır. Nükte'de yer alan huruç hareketi *Göç Temizliği* adlı esere ve yazarına şiddetle saldırır.

1986 Yılı Jean Rhys'in *Ayrılıktan Sonra*'sını ve *Günaydın Geceyarısı = Quartet*'ini okuyan yazar bu eserler üzerine güzellmeler yapar. Jean Rhys'i; Anais Nim, Gertrude Stein, Nancy Cunard ve Silvia Beach gibi yazarlarla karşılaştırır. *Göç Temizliği*'ni okumuş olan bazı eleştirmenler yazarın eserde bahsettiği kişileri sevmediğini ileri sürerler. Yazar onların bu görüşünü kabul eder. Yazara göre sanatın en itici güçlerinden biri nefrettir. Şubat-Mayıs ayları arasında Uğur Kökten'in *Tiksinti Çağı* adlı deneme kitabını okur. Annesi yerine koyduğu Hacer Erduran'ın kalp krizi geçirmesi üzerine yazar onu ziyaret eder. Levent çarşısına her gidişinde yazar onu ziyaret etmeyi ihmal etmez. Mart ayında *Hayır...* adlı romanı üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırır ve eserin temelini oluşturacak izlekleri bulmuştur. Eserin temel amacı aydın intiharlarını sorgulamak, anlamlandırmak ve açıklamak olacaktır. Bundan dolayı Mayakovski ve Zweig gibi intihar etmiş olan yazarların neden intihar etmiş olduklarını düşünür. Conrad'ın *Razumov'un Öyküsü* adlı eserini okuyan yazar, eserde konuşmanın düşünceyi gizlemek için icat edildiğinin ifade edilmesini sorgular. Mayıs ayında Oslo'da düzenlenecek üçüncü dünya ülkelerine mensup kadın yazarlarla ilgili bir sempozyuma katılım davetiyesi alır. Fakat yazar, üçüncü dünya ülkelerinden birinde yaşadığının düşünülmesini ve bir kadın yazar olarak davet edilmiş olmasını yadırgar. Zira yazar kendini ne Müslüman ne de Türk olarak da görmemektedir. Oslo Üniversitesi Ortadoğu ve Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görev yapan Profesör Bernt Brendemoen'den mektup alır. Mayıs ayının sonlarında yazarın *Geçerken* adlı eseri yayımlanır.

Oslo Gezisi ve Sempozyum 19 Haziran'da Oslo Üniversitesi'nde "Türk Edebiyatında Yeni Eğilimler" ve "Benim Yazarlık Çizgim" konuları üzerine konuşur. Profesör Brendemoen'le sıcak bir dostluk kuran yazar onun, Doğu Karadeniz lehçeleri üzerine çalışırken Trabzon'daki bir yaylada casusluk ithamıyla tutuklanmış olduğunu öğrenir. Profesör Brendemoen bu olayı gülerek anlatmış olsa da yazar ülkesi adına utanç duymuştur. Nawal El Sadaawi kitap fuarının en çok ilgi gören yazarı olmuştur. Batılıların Şarkiyatçılığından bıkmış olan yazar Doris Lessing'in daha fazla ilgi görmeyi hak etmiş olduğunu ifade eder. Bildiriden sonra Cappelen'in editörü Aase Gjerdrum yazarla görüşmek

istediğini söyler ve ona kartvizitini bırakır. Lakin yazar editörü aradığında onun tatile çıktığını öğrenir. Bundan dolayı ikilinin görüşmesi mümkün olmaz. Tore G. Bareksten adlı bir gazeteci yazarla röportaj yapar ve röportaj Arbeiter Bladet'te yayımlanır. *Hayır...* adlı romanı üzerine çalışmaya devam eden yazar eserin temel karakterlerini ve izleklerini iyice derinleştirir. İbsen Tiyatrosu, Slottet, Vitali Park, Kral Johan Bulvarı gibi yerleri gezer. Fuardaki konuşmaları takip eden yazar, Feminizm haricinde çocuk edebiyatı üzerine de birçok bildirinin sunulduğunu görür. Stockholm'dayken Cumhuriyet gazetesi için röportaj verir. Viking Adası, Norsk Folkemuseum, Oslo National Galleriet gibi yerleri de ziyaret eder. 12 Aralık günü birkaç hafta önce İstanbul'a dönmüş olduğunu kaydetmiştir. Evdeki tadilat işleri hala devam etmektedir.

Londra Gezisi ve *Hayır...*'in Yayımlanması, Mart 1987 Halim, Malatya'da çalıştığı şirketten ayrılmış ve Boğaz Köprüsü projesinde görev almıştır. 13 Haziran'da Cemil Meriç yaşamını yitirir. 27 Temmuz'da *Hayır...* adlı eserini tamamlar. Sinan ve Müjen'le birlikte 4 Eylül günü Londra'ya varır ve Charles Dickens Otel'e yerleşirler. Birlikte gezip alışveriş yaparlar. Çocukların kıyafetleri, yemekleri ve birbirleriyle olan samimi ilişkilerinden bahseder. İstanbul'a dönmüşünde çocukları kaldıkları yerlere bırakır New York Üniversitesi'nde doktora yapan araştırmacıyla Antalya'da buluşup İncekum'a giderler. Yazar araştırmacıya çalışmasıyla ilgili yaşadığı sorunlarda yardımcı olur. 10 Ekim'de Behice Boran vefat eder. TİP'in önemli temsilcilerinden biri aralarından ayrılmış olur. Tamamlamış olduğu *Hayır...* adlı eserini Remzi Kitabevi'ne teslim eder. Gökçin Taşkın'ın önerisi üzerine yazar, eserin başındaki "an" başlığını taşıyan bölümü eserin sonuna kaydırır. Kasım ayında *Hayır...* yayımlanır.

88/Ocak: Ahmet Oktay yazara Milliyet'e haftalık yazı göndermesini rica eder. Yayınevi *Hayır...*'in istenildiği sayıda satılmayacağı konusunda endişelidir. 80'li yılların sonunda kitap satışlarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Fakat yazarın kitap satışlarında herhangi sorun yaşanmamıştır. Milliyet'e gönderdiği ilk yazı "Kararlılık Noktaları" başlığını taşır. Oriana Fallaci'nin *Tarihle Söyleşiler* adlı söyleşi kitabını okur ve yorumlar.

1988 Yılında Yaşananlar 18 Ocak'ta *Hayır...* adlı romanının beşinci basımı için yeni bir kontrat imzalanır. Milliyet gazetesinin yönetiminde yer alan Zeki Sözer'in yönetsel konularda gazetecilere danışması yazarın hoşuna gider. Yazar 12 Eylül'de hapse atılmış ve hala serbest bırakılmamış olan mağdurlar hakkında daha fazla haber yapılmasını önerir. 1 Mayıs'ta Sarıselviler'de toplanıp yürüyen kalabalığa polis sert bir şekilde müdahale eder. 180 kişi gözaltına alınır. 1 Temmuz'da Galatasaray'ın Ortaköy'deki ortaokulunu bitiren Sinan Sümer yaz okulu için Fransa'nın Dormans adındaki bir köy-kasabasına gönderilir. 7 Temmuz'da Leiden Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nde öğrenci olan Petra de Brujin, yazarın oyun yazarlığı üzerine hazırladığı tez için kendisinden yardım istemeye gelir. Metin And'ın evinde misafir olan araştırmacıyla yazar Ankara'da buluşur. Yaşadığı mahallenin demografik yapısına değinen yazar, köyden kente göçle birlikte Büyükdere halkının tamamen değişmiş olduğuna değinir. Artık İstanbul büyük bir köy haline gelmiştir. Hiçbir uzmanlığı ve meslek bilgisi olmayan köylüler kolay yollardan para kazanmanın derdine düşmüşlerdir. 20 Eylül'de Ruhi Su'nun ölüm yıl dönümü münasebetiyle düzenlenen etkinliğe Sıdıka Su oğullarından Iğın'la katılır. Yeni Türkü'nün seslendirdiği türküler dinlenir. 4 Kasım'da TÜYAP KİTAP FUARI açılır. 6 Kasım'daysa Brecht'in *Üç Kuruluşluk Opera*'sının galasının yapıldığı Atatürk Kültür Merkezi'ne gider. Yazarı ziyaret eden Prof. Brendemoen, Karadeniz Bölgesi'nden lehçeler üzerine yaptığı çalışmalara devam eder. Yılın geri kalan zamanında yazar mümkün olduğunca sevdikleriyle zaman geçirir ve dönemin siyasal ve sanatsal olaylarına değinir.

1989 Yılında Yaşananlar Sinan'ın yazarın yanından ayrılıp okula başladığı dönemde Dışişleri Protokol Müdürlüğü'nden Cumhurbaşkanlığı resepsiyonuna çağrı alınır. Darbecilerin iktidara getirdiği bir siyasi parti olmasından dolayı yazar daveti geri çevirir. Milliyet Ankara Bürosu'ndan Belkis Kılıçkaya'ya davete neden katılmayacağıyla ilgili demeç verir. Yazar darbe dönemini bütün dürüstlüğüyle sert bir şekilde eleştirir. Fakat gazetede yayımlanan demeçte söylediklerinin büyük bir çoğunluğu sansürlenmiştir. 15 Ocak'ta Baro Han'ın üstündeki Çatı'da düzenlenen Nazım Hikmet'in 87. yaş günü toplantısına katılır. Son zamanlarda yazar, *Karşılaştırmalar* adını verdiği köşeye yeni notlar çıkarmakla meşguldür. 22 Haziran'da Hasan İzzettin Dinamo hayata gözlerini yumar. Cenaze namazı Ataköy 5. Kısım camisinde kılınmıştır. Yazar onun şiirlerini yorumlar ve yayımlandıkları dönemde yaratmış olduğu yankıyı hatırlar. Yaz aylarında Sinan Sümer yeniden yaz okuluna gönderilir. Alt kata taşınan komşularının gürültüsünden rahatsız olan yazar yeni bir ev arayışına başlar. Etiler'de gündüz vakitlerinde çalışabileceği küçük bir yer bulur. Fakat evin sahibi olan yaşlı kadın yazarın akşamları evde olmayacağını öğrenince evini ona kiralamaktan vazgeçer. Temmuz ayının son günlerinde Amerika'daki bir üniversitede akademisyen olan İhan Başgöz'le Sultanahmet'te buluşur. 8 Ağustos'ta

Sultanahmet Adliyesi'nin yanındaki parkta, açlık grevinde hayatını kaybedenler için saygı duruşunda bulunulur. Hayatını kaybedenlerin yakınları adliyenin önünde günlerce nöbet tutup adalet aramışlardır. Yazar, uzak şehirlerden gelen yakınların zor şartlar altında nasıl eylemde bulduklarına şaşırır, onların iradelerine büyük saygı duyar.

Ruh Üşümesi Üzerine Çalışması ve Bir Düşün Gecesi'nin Çekçeye Çevrilmesi Kapalı ve sessiz bir yerde *Ruh Üşümesi* adlı yeni çalışmasını kaleme alarak Postmodernizmi aşmak, erotizmin ipliğini pazara çıkarmak ve yeni bir tarzda ürün vermek ister. Çekçeye çevrilecek olan *Bir Düşün Gecesi* için Prag ve Bratislava'ya gider. Eserin çevirisini bir Türkolog olan Xénia Celnarova yapacaktır. Prag'ı gezen yazar Barok mimariyle ilgili düşüncelerini aktarır. Çekoslovakyalıların daha önce hiç Kafka'yı okumamış olmalarına şaşırır. Moravya ve Esterhazy Konağı gibi mekanları gezer. Yazar ile eşi 11 Ekim'de İstanbul'a dönmüşlerdir. Mülkiyeliler Birliği'nin kuruluşunun 130. yılı münasebetiyle düzenlenen toplantıda Türk romanında toplumsal ve bireysel gerçekliğin boyutları ve yarını konusu tartışılır ve konuşmacı olarak Erhan Bener, Orhan Pamuk ve Adalet Ağaoğlu davet edilir. Yılın son aylarında yazar *Ruh Üşümesi* adını verdiği yeni yazınsal çalışması üzerine eğilir.

Temalar

Kültür Yazınsal eserler üreten bir yazar olarak Adalet Ağaoğlu, hem kendi ülkesinin kültürü hem de dünya kültürleriyle yakından ilgilidir. Onun kaleme almış olduğu günceler sayesinde dönemin sanat çevrelerini, anlayışlarını ve eğilimlerini yakından tanımak mümkündür. Özellikle çağdaş Batı sanatıyla yakından ilgilenen yazar, sanatsal anlayışının ve eğilimlerinin kaynaklarını eser boyunca okurla paylaşır. Dönemin yazınsal ürünleri, sineması, tiyatrosu ve resim sanatlarıyla yakından ilgilidir. Gittiği her ülkede müzeleri, antik kentleri, tarihi mekanları ve çeşitli sanatların icra edildiği yerleri mutlaka ziyaret eder. Londra, Paris, Norveç, Çekoslovakya ve Hollanda gibi ülkeleri gezen yazar gitmiş olduğu bölgelerde yaşayan milletlerin kültürel birikimleriyle ilgili önemli bilgiler verir. Zaman zaman kendi ülkesinin kültürüyle diğerleri arasında kıyaslamalar yapar. Kendi ülkesindeki yazarlar, şairler, oyuncular ve eleştirmenlerle yakın ilişkiler kurduğu gibi bazı Batılı meslektaşlarıyla da samimidir. Başlangıçta tiyatro piyesleri yazan yazarın tiyatro camiasının içinde etkin bir rol oynadığı görülür. Eser boyunca Ağaoğlu, hangi yazarlardan ve eserlerden etkilendiğine değinir. Dönemin sanat anlayışları, eserleri, sanat olayları, yazarları ve şairleriyle ilgili önemli bilgiler verir. Kısacası bir yazar olarak Ağaoğlu'nun bütün yaşamı kültürel faaliyetlerle çevrelenmiş ve kaleme almış olduğu güncesinde yaşadığı dönemdeki sanatsal olaylara ve anlayışlara uzunca değinmiştir. Çeşitli sanat dallarıyla ilgili görüşlerini açık bir şekilde okurla paylaşan yazarın; *Üç Beş Kişi*, *Hayır...*, *Geçerken* ve *Ruh Üşümesi* adlı eserlerinin oluşum süreçleri de bu günceler sayesinde takip edilebilir. Hollanda ve Norveç'te düzenlenen sempozyumlara konuşmacı olarak katılır.

Arkadaşlık Uzun yıllar edebiyatla ilgilenmiş ve çeşitli türlerde eserler vermiş olan yazar dönemin sanat çevreleriyle oldukça sıkı bir ilişki halindedir. Selim İleri, Ahmet Cemal, Sermet Çağan, Doğan Hızlan, Ataol Behramoğlu, Nihat Behram, Nedim Gürsel, Jean Gauthier, Fakir Baykurt, Adnan Binyazar, İlhan Başgöz, Metin And, Memet Baydur gibi yazarlarla samimi bir dostlukları vardır. Aydınlar Dilekçisi'nin imzacılarından biri olan yazar, dönemin aydınlarıyla birlikte yargılanır. Özellikle 1 Mayıs günlerinde STK'lar, sendikalar, öğrenciler ve sanatçılarla birlikte yürüyüşlere katılır. Özellikle Selim İleri ve Memet Baydur'la sanat üzerine derin sohbetlere girer ve birbirleriyle fikir alışverişinde bulunurlar. Gittiği her yerde dostlarıyla buluşur ve onların durumlarından mutlaka bahseder. Dönemin yazar ve sanat çevreleriyle ilgili önemli bilgiler veren yazar, dostlarını elinden geldiğince korumaya çalışırken düşman olarak gördüğü kişileri de sert bir üslupla eleştirir.

Evlilik Evliliği ve Halim'le olan ilişkisi hakkında detaylı bilgiler vermektense kaçınmış olan yazarın, özellikle eserde 24 Kasım tarihini düştüğü 151. sayfada evlilikle ilgili neler düşündüğünü dile getirir. Aslında düşünsel ve karakteristik olarak evlilik kurumuna karşı olan yazar Halim'le yıllar boyu nasıl evli kalabildiğine değinir. Yazara göre güven duygusu bulması veya oluşturması oldukça zor bir duygudur. Yıllar içinde Halim'in samimiyetini, özverisini, fedakarlıklarını ve sadakatini izlemiş olan yazar ona sonsuz derecede güvenmektedir. Güven duygusu oldukça huzursuz bir yapıya sahip olan yazara huzur duygusunu aşılar. "İkili hayat. Yan yana birlikte yaşlanırsınız; bir park kanepesinde el ele oturan müşfik ve tonton bir yaşlı çift olursunuz: Halim'in huzuru: (Bu onun hayalidir.) "Düş yoksa yaratı da yoktur," diye yazan kendin değil miydin? Uykularım: Uykuyla uyanıklık arasında. Hem bir film seyrediyorum, hem filmin içindeyim. Çeşitli ifadelerde çeşit çeşit yüzler görmekteyim. Hüzünlü, çaçaron, arsızca gülen, sadistçe göz belerten yüzler..." (Ağaoğlu 2015, 152).

Güç 12 Eylül Darbesi'nin ardından cuntacı komutanların desteğiyle iktidara gelen ANAP hükümeti, dönemin solcu aydınları tarafından eleştirilir ve mahkemeye Aydınlar Dilekçisi başlığını taşıyan bir bildiri sunulur. Darbenin başkomutanı olan Evren Paşa Aydınlar Dilekçesi'ni imzalayan kişileri vatan hainliğiyle suçlar ve onları mahkemeye verir. Böylece dönemin çoğu aydını dava edilir ve duruşmalar başlar. Dönemin aydın yazarları 141. 142. ve 159. maddelerden yargılanırlar. Aġaoġlu'nun *Fikrimin İnce Gülü* adlı romanı Türk askeriyesini küçük düşürmekle itham edilerek 159. maddeden hüküm giyer ve kitap toplatılır. Mesnetsiz ve haksız suçlamalara maruz kalan aydınlar ülkeyi terk etmek zorunda kalırlar. Bu dönemde yaşayan birçok yazar, sanatçı, öğrenci ve eylemci haksız yere hüküm giyip cezaevine atılırlar. Adaletin yerini bulması için tutukluların yakınları ve duyarlı vatandaşlar büyük eylemler yaparlar. Fakat girişimler istenen sonuçları vermez.

Gelenek Ankara'dan Yeşilköy'e ve ardından da Büyükdere'ye taşınan yazar, yerleştiği muhitlerde tanıdığı ve gözlemlemiş olduğu halkı kısaca anlatır. Köyden kente göç etmiş olan köylüler, kendileriyle birlikte geleneklerini, inançlarını, yaşam tarzlarını, dünya görüşlerini, müziklerini, dillerini, davranış biçimlerini ve aile yapılarını da beraberinde getirmişlerdir. Hiçbir uzmanlığı ve mesleği olmayan köylüler yerleştikleri büyük şehirlerde kolay yollardan zengin olmaya ve ticarete atılmaya başlamışlardır. Zaman içinde şehir eski dokusunu kaybetmiş ve ucube görünlü binalar kendilerini göstermeye başlamıştır. Gecekonduların yerini büyük "gündüzkondu", yani betonarme binalar, almaya başlamıştır. Küresel ve toplumsal sorunların farkında olmayan ve yalnızca kendi bireysel menfaatlerini düşünen bilinçsiz köylüler lümpen şehirlilere dönüşürler. Yazar, mahallesindeki çocukların gürültülerinden ve ailelerinin sorumsuzluklarından oldukça bunalmıştır.

Adaletsizlik Günceleri boyunca yazarın üzerinde en çok durduğu izlek, yaşadığı dönemde maruz kaldığı ya da şahit olduğu adaletsizliklerdir. 12 Eylül askeri darbesinin ardından Turgut Özal'ın genel başkanlığını yaptığı ANAP iktidara gelmiştir. Fakat darbe döneminde hapse atılmış olan suçsuz kişiler dayanaksız ve saçma gerekçeler gösterilerek serbest bırakılmazlar. Yazar, bazı dostlarıyla birlikte haksız yere tutuklanmış olan mahkumların serbest bırakılmaları için yapılan eylemlere katılır. Aziz Nesin ve Tahsin Saraç'ın öncülük ettiği Aydınlar Dilekçesi'ni imzalar. Yazar, imzalamış olduğu dilekçeden ve *Fikrimin İnce Gülü* adlı romanındaki bazı ifadelerinden dolayı yargılanır. 141. 142. ve 159. maddelerden dolayı birçok yazar ve düşünür mağdur edilir. Birçok yazar ve düşünür yurdunu terk etmek zorunda kalır. Fakir Baykurt ve Adnan Binyazar bunlardan yalnızca birkaçıdır. Atol Behramoġlu ve Nihat Behram da ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Yazarın *Fikrimin İnce Gülü* adlı eseri 159. maddeden hüküm giyerek toplatılır.

Şefkat Küçük erkek kardeşini erken yaşlarda kaybetmiş olan yazar, onun tek oġlu olan Sinan Sümer'e karşı yoğun bir şefkat duygusu besler. Onu sürekli olarak evinde misafir eder, onunla ilgilenir, onun istediği şeyleri elinden geldiğince yapmaya çalışır ve ona vakit ayırır. Yazar Sinan'a adeta anne şefkati gösterir. Galatasaray'ın Ortaköy'deki ortaokulunda eğitim gören Sinan'ı sürekli görmeye gider ve onu evinde misafir eder. Sinan'ın eğitimiyle bizzat ilgilenen yazar onu yaz okulu için Fransa'nın Dormans kasabasına gönderir. Aynı şekilde Halim Aġaoġlu, kız kardeşi Gönül'ün kanserden vefat etmesi üzerine onun kızı olan Müjen'le yakından ilgilenir. Bir süre Müjen'i evinde ağırlayan Halim daha sonra onu Ankara'da bir eve yerleştirir ve onunla ilgilenmesi için bir bakıcı tutar. Halim Müjen'i sürekli ziyaret eder. İlerleyen dönemler yazar Sinan'la Müjen'i Londra'ya götürür.

Yazarın Bazı Eserleri ve Sanat Üzerine Neler Düşündüğüyle İlgili Eserde Yer Alan Bazı İfadeleri

1. Üç Beş Kişi'nin Karakterleri Üzerine: "Kismet'i ailesinden, yerinden yurdundan koparıp Eskişehir istasyonundan trene attım. Arkada kalan 'üç beş kişi'ye başışlanmayı dileyen bir gülümseme ile 'bakarken' içinden: Okuduğum bütün romanlar sahici bir başlangıçla bitsin, diye geçen Kismet. Giden trenin vagon kapısı önünde, eli kapı tokmağına uzanmış Kismet. Kendini kendi elleriyle VAR EDECEĞİ pir hayat -varla yok arasında- en sahici başlangıçla biten... Epeyce beklettikten sonra: "Hadi bakalım, artık yayımlansın bari"lere gelip Remzi'ye nihayet verdiğim yeni romanım. Bir ayağı eski, ötekisi yeni Başkent'teki Eskişehir' de mukim taşra töresi; kimliğin öğütücüsü tutukevi. Burada kalınsın mı, hürdan 'hiçbir şeysiz' çıkılıp gidilsin mi? Köyden kente göç hızlı, ama taşranın 'köklü ailesi' içine kapalı, gözlerden saklı bir sıkışıkta... Remzi'nin Erol Erduran Bey'i Avrupa seyahatinden artık dönmüş olmalı. Gelince romanımı dizgiye vermiş olacaktı. Ben de bu arada kapak üstüne düşünedurmalydım. Kapak? Canım, yazı kapak yapıp geçsinler işte. 'Resimli olsun da ucuzuna olsun'lara geleceğine... Kismet ana rahminin nemli kaygan karanlığına doğru kayıyor; şimdi ölüyor ya da asıl şimdi doğuyor. "Bir sabah uyanacağım; bakmışım yatağımda böceğim," demiş ya Kafka. Kismet. Yakın arkadaşı Kardelen. Annesi Fitnat Hanım. Kardeşi, taşra prensi Murat. Dayısı, taşra beyliğinden sanayi krallığına

geçişi 'milli sermaye' mantığına yaslanarak sağlama yoluna vurmuş Ferit Sakarya; bu sermaye umudunun Kısmet'e kocalık kisvesi altındaki dilencisi Orhan ya da Doğan... Romanın görünür figürleri. Ferit Sakarya, Kısmet, Kardelen, hele hele Türkan Hanım karakterleri... Yerle gök-gerçekle düş arasında; varolmakla yok etmek ve yok saymak arasında parçalanmışlıklarıyla. İstanbul'un Osmanlı'yı tüketmiş mirasyedi artıkları bunlara dahil, hepsi, hepsi... Varlarken yoklukları arasında kırıla döküle kendilerine yabancılaşmışlıklarıyla; bu karnavalın eleştirel hokkabazı, şimdiyi çöpe atıp yarını sahiplenirken, Kısmet'in sevdasına kükreyip boşalan Ufuk'lar, Engin'ler... Eyy benim canımın içi kuşatılmış Kısmet; kaç bakalım nereye kaçabilirsen!" (Ağaoğlu 2015, 15-16).

2. Üç Beş Kişi'de Anlatım, Biçim ve Biçem: "Dün gösterinin ve 'göstermenin' yerini almış 'anlatma' üstünde düşünüp durdum. Bu ayrım, bilinç düzeyinde, bilinçakışı yoluyla gerçekleştirdiğimiz 'zaman'ı da kapsadığı için, zamanın anlık değişim ve dönüşümlerini anlatmanın yolları, yazardan anlatıcıyı bilinçakışına girerek 'her şeyi bilen tanrıyazar' olma durumunu ortadan kaldırmaya yetmiyor. Bilinçaltını okumanın grameri için farklı puntolar kullanmak, içten geçenlerin altlarını çizmek vb.ler yeterli değil. Hatta bu zorlayış, böyle bir gayret çok suni... Yapaylığın yapaylığı... Zamanın halleriyle, değişim dönüşüm aktiviteleriyle, fiil çekimi yollarından giderek oynamak gerek. Olmamışı olmuş, olmuşu asla olamamış halleri içinde zamanlamak... *Üç Beş Kişi'de* dura kalka gerçekleştirdiğim şey bu işte: Olması çok istenenle olmasından çok korkulan şeyler 'şimdi' de yaşanmaktaymış gibi... Romanın bir yerlere ulaşmış ulaşmadığından hiç haberim yok. Telefon iki gündür kesik yine" (Ağaoğlu 2015, 49).

3. Roman Kurgusu: "*Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nü* ilk defa 1965'lerde falan okumuştum. Huzur'u yine o sıralarda, ikinci defa da iki yıl önce... Joyce ve Woolf'u, -ayıp veya değil' 80 başlarına kadar, hiç bilmedim. On yıl öncesine kadar da roman kurgusu, anlatısı üstüne tek satır düşünmüşlüğüm yoktu; ancak kendini romantik ve klasik anlatı çerçevesinde pek az da olsa sorgulamış Atılğan, Tanpınar, der demez Oğuz Atay (Atay, diyorum ama, *Ölmeye Yatmak'ı Tutunamayanlar'dan* önce yazmış, fakat daha sonra yayımlatabilmiş bulunuyordum) gibi yazarlarımızın arayışlarından da doğma farklı sorgulayışlarım onlara karşı da boy göstermeseydi, düşündüklerimi uygulama cesareti bulmuş olmazdım belki de. Merkez kişinin tek gözünü, tek merceğini zaman, mekan ve bireyleri kuşatan dış koşullar bağlamında çok mercekli, çok boyutlu halde verebilmek için her romanın birer de- ney tahtası değil miydi Adalet? Gele gele: "Pekala, işte merkez kişi, işte dik bakalım Ömer'i, -özellikle Ölmeye Yatmak'ın başkışisi Aysel'i değil.- Düşün taraflarından oldukça 'bağımsız' Prof. Ömer'i düşün kalabalığının orta yerine elinde bir içki kadehiyle ve böylece gördüklerini, işittiklerini, duygularını, düşüncelerini, orda olan ve olmayanlarla birlikte çoğalt, çoğaltıkça da artan yansıma ve yankıları bütünle nasıl bütünleyeceksen!.. Son sayfayı özellikle boşlukta bıraktığın zamanı dahi bütünlemeye mecbursun; çünkü roman gerçeği demek, bütünlük demek !.. " BÜTÜNLÜK. Orkestranın bir konçerto çalmasını düşün. Tek notanın yankısını, yankının başka notaları çağırmasını, onların da ötekileri ayaklandırmasını vb.yi düşün! Roman bu işte. Çokseslilik. Bireyin çokseslilikte kendini bulması. Uyumlu bütünlük" (Ağaoğlu 2015, 56-57).

4. Roman Kahramanları: "Mai ve Siyah/Lamia, Ahmet Cemal Handan/Handan, Refik Cemal Aşk-ı Memnu/Bihter, Adnan Bey, Nihal, Firdevs Hanım, Behlül Sinekli Bakkal/Rabia, Vehbi Dede, Pelegrini Kiralık Konak/Seniha, Hakkı Celis, Naim Efendi Sodome ve Gomore/Leyla, Necdet Yabani Ahmet Celal Üç İstanbul/Adnan Bey, Belkıs, Süheyla Sultan Hamid Düşerken/Nimet, Şefik Bey Huzur/Mümtaz, Nuran Çalığışu/Feride, Kamuran Bütün bunlar ne olacak? Bunlar 'hayatım roman'ı kasten 'romanım hayat'a çevirecek. Üstelik de roman falan değil, bir sahne oyunu olacak. Bu kadro, kahramanı olmuş oldukları romanlardan seçilme diyaloglarıyla sahnede yaşayacaklar: Topluma sorumlulukla bireye sorumluluk arasındaki çelişkiyi sürü kişi çatışmasının sorgulanmasına taşırken, tarihsel koşulları sergileyecekler" (Ağaoğlu 2015, 168-169).

5. Yazarlık Bilinci: "Benim yazarlığımın temelinde dar gömlek içinde duyulan sıkıntı var; yırtıp aşmak o darlığı, daralmayı. Böylece varoluşumu, Allah'ı hiçlemeye kadar, sorgulayış var. Ruhumdaki isyanları bir kanala, bir limana almam, yazarak mümkün oluyor. Koylarını. Dingin sularım. Akan ve durmadan değişen su. Akan sudur zaman. "Üstümden okyanuslar geçti" de ne demek? Olsa olsa, derin denizlerin kabuklu deniz hayvanları olmak demek" (Ağaoğlu 2015, 342).

6. Kurgu-Gerçeklik: "Roman hayattan daha gerçektir, çünkü hayatta dağınık ve karmaşık olanı roman anlaşılır kılar," diye aktarmaya çalıştım, fakat akıllara yerleştirebilecek mahareti ne kadar gösterebildim, hiç bilemiyorum" (Ağaoğlu 2015, 356).

Kişi İncelemesi

Yazar (Açık/Sosyal/Duygusal) Adalet Ağaoğlu 1983-1989 yılları arasında yaşamış olduğu önemli olayları, izlenimlerini, duygularını, düşüncelerini, esin kaynaklarını, ailesini, eşini, şahsi ve profesyonel hayatını açık bir üslupla kaleme almıştır. Kendi bireysel hayatıyla ilgili bazı eleştiriler getiren ve mümkün mertebede kendisiyle hesaplaşmaya çalışan yazar aynı zamanda topluma da ayna tutmaya çalışır. Eserde üzerinde durmuş olduğu dönem oldukça çalkantılı geçmiştir. Yazar eleştirilerini kendi dünya görüşünün çerçevesinden okura yansıtır. Cumhuriyetin ülkülerini ve Atatürk'ün ilkelerini özümsemiş olan karakter yaş aldıkça dünyayı tanımış ve dünya görüşünde de önemli değişiklikler olmuştur. Dönemin sol anlayışlarından oldukça etkilenmiştir. Özgürlük, eşitlik ve dayanışmadan yana olan yazar Sosyalist dünya görüşünü insanlığın ilerlemesindeki önemli bir adım olarak görür. Bunun haricinde Feminizmden ziyadesiyle etkilenmiştir. Fakat yazarın Feminist dünya görüşü Marksizm kaynaklıdır. Güncede yer alan anlatılarda yazarın çoğu zaman sitemkar, eleştirel, karamsar ve isyankar bir ruh halinde olduğu görülür. Toplumsal, siyasal ve sanatsal olaylara karşı oldukça duyarlı bir bilinç geliştirmiş olan yazar her türlü haksızlığa ve adaletsizliğe karşıdır. Günce boyunca aydın bilinci ve sorumluluğuyla olayları ve olguları kaleme almaya çalışmış olan yazar yaşamış olduğu dönemi kendi merceğiyle aydınlatmaya çalışır. Yaşadığı bireysel ve toplumsal olayları kendine has üslubuyla okura aktarır hatta onunla dertleşir.

Eleştirel Toplumun cunta yönetimini desteklemiş ve referandumda yönetimin isteğini onaylamış olmasını eleştirir: "Taşındık. Yataklar yapıldı; gerisi öylece durmakta: Büyüklü küçüklü kitap kolileri. Hepsini ilerde çalışma odam olacak olan odaya yığıldık. Bitkiniz. Generallerimiz ısmarlama senatolarıyla iyice güçlü-kuvvetli! Buna "peki" demiş millete de bu layık. Aziz Nesin Bey, canımın içi, yorulmaz yurttaşımız, demokrasi ve düşünce özgürlüğü peşinde yüz yazarçizeri bir arada koşturayım diye diye, hastalandı işte... En ince damarlarıma kadar çaresizlik duygusunun istilası altındayım" (Ağaoğlu 2015, 6).

Tedirgin Aydınlar Dilekçesi ve Barış Davası yargılamalarını gerilim filmi izler gibi takip eder: "Çaylar içildi. Uzak yakın dostlarla buluşup görüşmüş olduk. Piyangodan 'bize' ne çıkacak acaba gerginliği içindeyiz. Avukatlar fazla umutlu değillerdi. Barış Derneği üyelerini 'Yurtta ve Dünyada Barış' istedikleri için suçlayan bir mahkeme heyeti!.. Dakikalar, saatler akıp gitti. 12.30'da on dakikalığına ara verilen duruşma heyeti, saat 13.30, 14.30'lar oldu, hala ortalarda yok. Heyet yerini saat 16.00 sularında yeniden aldı. Uzun bekleyiş. Bu bile başlı başına bir işkence!.." (Ağaoğlu 2015, 10).

Yenilikçi Anı-roman adını verdiği yeni bir tür yaratmak için yeni anlatım yöntemleri geliştirmeye çalışır: "Hazır hayattayken şu başkahraman 'Fatma İnyet' eliyle *Göç Temizliği*'ni yapmalı, yazmalıyım. 'Hayatım roman'lara kinaye, bu anıların kurgusal anlatısı üstüne Anı Roman etiketini koymalıyım. 'Anı-Roman' türü, senin edebiyata yeni katkılarından biri olsun: 'Fikri Mülkiyet Hakkı!' Peki, Ankara'daki çalışma odamı göçe hazırlarken tuttuğum notlar nerde? Sandık sepet ortasında şimdilik sadece aklıma yazdıklarım var; iyisi, kötüsüyle derin çizgiler..." (Ağaoğlu 2015, 20).

Bilge Toplum ve bireyle ilgili olan olaylarla olguları bütüncül bir bakışla gözden geçirir: "Şu anda soru işaretlerinin bile çoğalması az şey değildir. "Tedirginliğime meslektaştan Brögger'in S.4?'sindeki cevabı bu. Peki, bellek ne olacak? Birkaç yıl önceki bir filmde Benito Cerano'nun asılırken: "Bunlar insan değil, hayvan! Çünkü bellekleri yok," diye haykırışı çınladı kulaklarımda yine" (Ağaoğlu 2015, 44).

Hasretkeş Hayatını kaybeden sevdiklerini özler ve onları anar: "(...) Abin gitti. Güner gitti. Baban gitti. Annen gitti. Annem. Hala ellerinin, boynunun kokusunu duyuyorsun şu küçük divandaki dantel kılıflı yastıkta. Elişi. Tığışi" (Ağaoğlu 2015, 58).

Sitemkar Kendisine yöneltilen haksız eleştirilere sitem eder: "Meğer solcu, sosyalist diye bilinen, hakikaten de öyle olan bendeniz, sola ihanetle birden Turgut Özal ekonomisinin şakşakçısı olmuşum. Romanı onun özel sermayeci sistemini desteklemek amacıyla yazmışım! (Bu da, belini üç yılda doğrultabildiğim bir romanın üç gecede yazılıverdiği bilgisine sahip olanların keşfi...) Günübürlük siyasetin nabız atışına göre yazsak edebiyatçı değil, köşe yazarı olurduk" (Ağaoğlu 2015, 65).

Dürüst Kendi hayatına ve insani ilişkilerine dair düşüncelerini dürüst bir şekilde kaleme alır: "Halim'le aramızda genel anlamda büyük düşünce farklılıkları olmadı. Olmuyor. Fakat benim için düşünceyle duyguyu birbirinden ayırmak, ayrı kaplarda tartmak git gide güçleşmekte. Düşünceler

bakımlı; duygulanım ayrıntıları bakımsız. Böyle olunca geriye günlük, pratik şeylerin tekdüze ilişkiler baskını, dolayısıyla baskısından fazla bir şey kalmıyor: Bir evi birlikte yüklenmek gibi. Pratik-teknik dayanışma: Biten et-ekmek-peynir tedariki, Vim almalı, akşam ne yenmeli? Şofben onarımı. Ekmeği ben alırım, tavuğu da hazır Levent'ten geçerken sen oradan aliver. Yumurta var mı?" (Ağaoğlu 2015, 151).

Hırslı "...Sanat-edebiyat çevrelerinde hiç kimse, bir başkasının, kendinden başka ikinci bir kişinin öne çıkmasına kolay kolay alkış tutmaz. Sözelimi ben de, anlattıklarımın yaşandığı günlerden bir yıl önce, üst üste üç ödül almış bir romancı yüzünden epey yıkılmıştım. Hem seçici kurul üyelerini, hem de romancının kendisini nefretsiz düşünüyordum (...)" (Ağaoğlu 2015, 155).

İsyankar "Lanet kabağüce, emperyalizm uşaklarına, yıkıntı canavarı tutkuya, hırsla, baskıya, lanet faşizme! Lanetler olsun 'ayı'yı 'dayı' yaptırveren çaresizlik ürünlerine. Bir Hacer anne olunamaz mı? Durulduğu yerde durulamaz mı, şööyle dimdik???" (Ağaoğlu 2015, 253).

Aydın **Hayır...** adını verdiği romanında geleceğin yeni insanını tasvir etmeye çalışır: "Çok kötü, şu 'Yeni İnsan'ın yüzünü bir türlü göremiyorum. **Hayır...**'daki gibi siste, şöyle böyle seçebiliyorum ya da göz kamaştırıcı bir ışıktaki, çok bulanık. Yakınlık körlüğü. Ütopyaı yardıma çağdırmaktan başka çaren yok, demektir. Yazık ki ideolojiler ütopyaların buluşunu kullanıyorlar. Böylece, bu da harcanıp gidiyor" (Ağaoğlu 2015, 331).

Birey Aşkın "İnsan hak ve özgürlüklerinin bulunmadığı yerde yazarın politik olması nasıl kendi seçimi değil de, toplumsal hayatın belirttiği bir şeyse, sanatın kendini yeni bir biçimde ortaya koyması da sanatçının, yazarın keyfi bir seçimi değil; gelecek zaman hayalinin belirsizleşmesinin zorunlu kıldığı bir şeydir. Sanatın, edebiyatın alınıp satılacak bir mal olması dışında işlevsiz sayılmasına karşı "varım işte, hurdayım!" diyen insan çılgılığı belki" (Ağaoğlu 2015, 333).

Halim Ağaoğlu (Açık/Sosyal/Mantıklı) Babası sinemacı ve annesi avukat olan bir ailede dünyaya gelen Halim Ağaoğlu, İstanbul Yüksek Mühendis Mektebi'nde eğitim aldıktan sonra Karayolları Müdürlüğü'nde çalışmaya başlamıştır. 15 Aralık 1954'te Adalet Sümer'le evlenen Halim daima eşine destek olur. Karayollarındaki işinden ayrılan Halim Yüksek Mühendis bir dostu olan Nafiz Yürekli'nin şirketinde çalışmaya başlar. Sürekli olarak Adana'da bulunan şirkete gitmek zorunda kalan Halim eşinden uzak kalır. Ankara-Alanya-Adana arasında mekik dokur. Adalet'in TRT'deki işinden ayrılmasının ardından ailenin maddi sorumluluğu tamamen onun omuzlarına biner. Zaman zaman yurtdışına eğitim almak amacıyla giden Halim yurtiçinde de birçok inşaat ve yol çalışmasına katılır. Fırsat buldukça Adalet Halim'e bu seyahatlerinde eşlik etmeye çalışır. Halim Ağaoğlu eşinin sanatsal girişimlerine daima destek olur. Tiyatrodan romana ve hikayeye yönelen eşine başlangıçta karşı çıksa da kısa bir süre sonra onu destekler. Ülkenin içinde bulunduğu çatışmalı ortamdan o da olumsuz yönde etkilenir. Eşinin muhalif eylemlerinin bilinmesinden dolayı şirketteki sağ görüşlü insanlar onu sürekli sıkıştırıp zor duruma düşürmeye çalışırlar. İstanbul'a taşınmalarının ardından bir süre sonra Malatya'daki işinden ayrılır ve yeni yapılacak Boğaz Köprüsü projesinde yer alır.

Yardımsaver "Halim: "Ben seni bırakayım; işe gideyim" dedi, nizamiye kapısında da bıraktı; ama işte şimdi yanımda. Arabayı park eder etmez koşup gelmiş arkamdan. Merak. Kuşku. Böyle duyguların ruhlarımıza yerleşip kalmışlığı artık..." (Ağaoğlu 2015, 7).

Açık Sanatsal faaliyetlerle ilgilidir ve otodidakt bir karakterdir: "Cumartesi günü Halim'le Fassbinder'in Maria Braun'un *Evlilik Öyküsü* adındaki filmini gördük. (Filmin adının 'öyküsü' ile öztürkçeleştirilmesi insana bu film, o film değilmiş duygusu veriyor ya, neyse...)" (Ağaoğlu 2015, 23).

Yorgun "Halim, İstanbul'a geldiğinden beri işinden memnun değil. Şimdiden emeklilik hayatı sayıklamaya başladı. Yeni romanlar çıkıyor. A. İlhan'ın *Hacı Hanım Vay*'ını benden önce Halim okumaya başladı" (Ağaoğlu 2015, 54).

Aşık "Dört beş gün önce Halim, İstanbul Havaalanı'na indiğim geceyarısında karşıladı beni. "Özledim," dedi. Sarılıştık. Ağlamam tuttu" (Ağaoğlu 2015, 220).

Meşgul "Halim Sinan'ı arabaya atıp doğru yine Ortaköy'e. Türkçe kitabı yastığının altında kalmış. Halim yarın Cezayir'e gidiyor. Valizini hazırlamalıyım" (Ağaoğlu 2015, 34).

Mutsuz Yürekli şirketinde çalışmaktan dolayı oldukça mutsuzdur: “Özet: Halim ölmek istedi. Sonra ben ölmek için yanıp tutuştum. Derken o, geride dertlerle, cenazeyi kaldırmak sorunlarıyla kalakalacak olan beni düşündüğü, ben de onun elleri böğründe çaresizliğini görüyormuş gibi olduğum için ölmekten vazgeçtik” (Ağaoğlu 2015, 57).

Bilinçli “Aydınlar Dilekçesi’ de geçen hafta Aziz Nesin ve Tahsin Saraç eliyle ilgili mercilere sunulmuş bulunuyor. Bu niye böyle gerekti acaba? Bilmiyorum. Olması gerekiyordu, oldu. İmzalayanlar 1.860 kişi. Halim de imzalayanlar arasında” (Ağaoğlu 2015, 94).

Düşünceli Kız kardeşinin ölümünün ardından hem onun kızıyla hem de eşiyle ilgilenmek zorunda kalır: “Onu Ankara’ya geri götürme fikrinin saçmalığı. -Halim’in evde yine ‘ikiye inmemiz’ fikri, kendi alışkanlıkları, çalışma koşulları irisinden doğmuş olmasın, kuşum. (Kendisi sürekli dağ tepe gidip geliyor da...) -Ya Adalet büsbütün yazamazsa, çalışamazsa, hayatla yarı barışık halini toptan kaybederse, gibilerden bir kaygı taşıdığı izlenimi vermemekte de. - Müjen birkaç yıl sonra buluş çağını yaşayacak; sorunlu yaş. Ona kim yol gösterecek?” (Ağaoğlu 2015, 229).

Kaynakça

Ağaoğlu, Adalet. *Damla Damla Günler III (1984-1989)*. İstanbul: Everest Yayınları, 2015.

Yolcu, Emre. *Adalet Ağaoğlu'nun Tiyatroları*. Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Zileli, İrmak. «*Damla Damla Günler: Adalet Ağaoğlu...*» *Gazete Duvar*, 15 Temmuz 2020: 6.